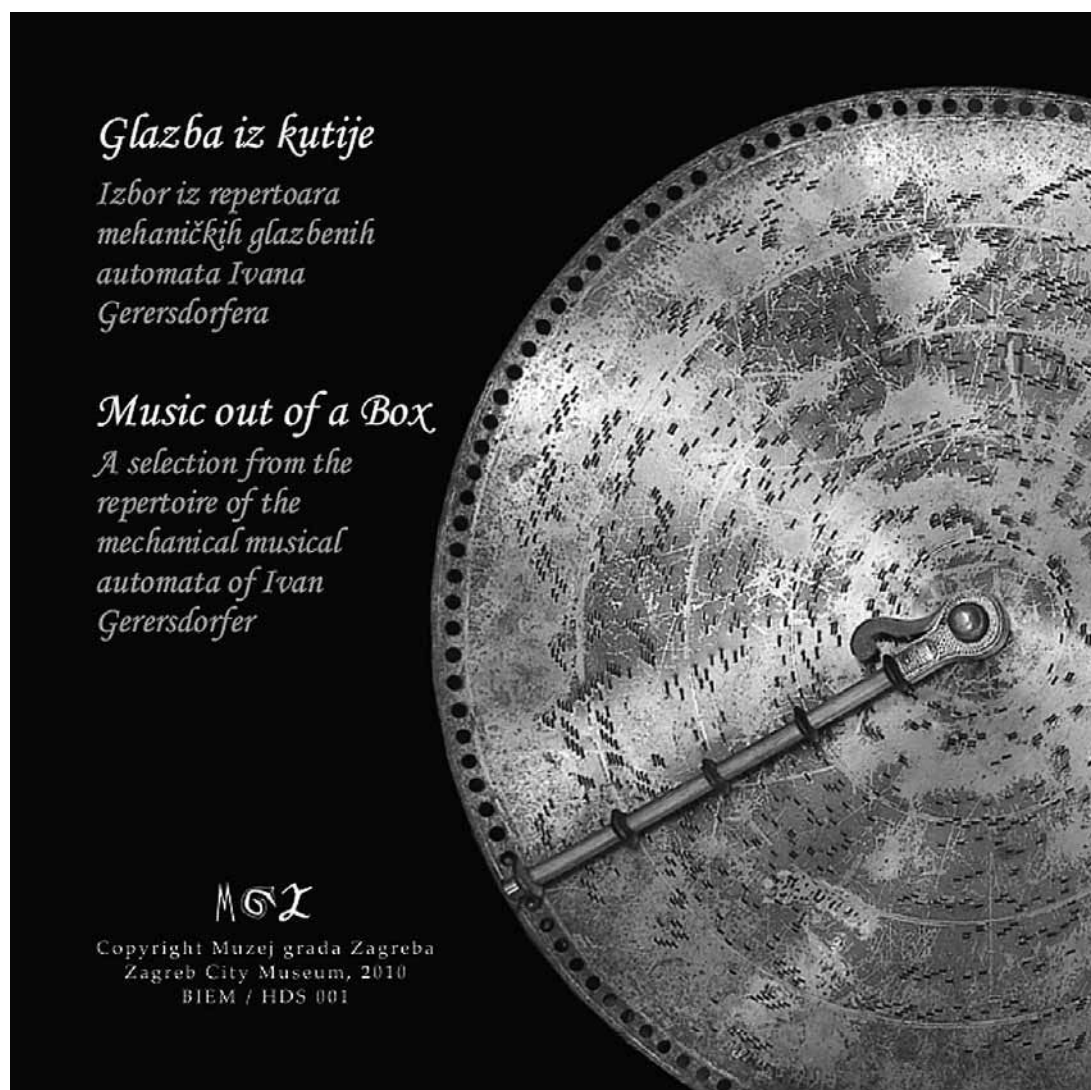

U POVODU OBJAVLJIVANJA NOSAČA ZVUKA “GLAZBA IZ KUTIJE: IZBOR IZ REPERTOARA MEHANIČKIH GLAZBENIH AUTOMATA IVANA GERERSDORFERA”

mr. sc. MAJA ŠOJAT-BIKIĆ □ Muzej grada Zagreba, Zagreb

1 Nakladnik nosača zvuka: Muzej grada Zagreba, autorica projekta digitalizacije i urednica nosača zvuka: mr. sc. Maja Šojat-Bikić, likovno oblikovanje nosača zvuka: Miljenko Gregl, tonska obrada i mastering: Samofix d.o.o., Zagreb.

2 Projekt digitalizacije financirao je Gradski ured za obrazovanje, kulturu i šport grada Zagreba.

3 Dostupna na adresi: http://mdc.hr/donacije/mgz/gerersdorfer/index_hr.html.

Mrežna stranica Zbirke nagrađena je plakatom VIDU Web Top 10 i uvrštena u deset najboljih stranica u kategoriji *Znanost, obrazovanje, kultura* u 2009. g. Hrvatsko dizajnersko društvo uvrstilo je stranicu Zbirke u nacionalnu selekciju na *Izložbi hrvatskog dizajna* 2008. g. u kategoriji vizualnih komunikacija.

U Muzeju grada Zagreba predstavljen je nosač zvuka *Glazba iz kutije: izbor iz repertoara mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera*.¹ Na nosaču zvuka su 34 melodije koje izvode mehanički glazbeni automati iz Zbirke Ivana Gerersdorfera. Opremljen je dvojezičnom popratnom knjižicom koja donosi pregled povijesti razvoja mehaničke glazbe te priču o Ivanu Gerersdorferu i njegovoj zbirci. Time je ujedno završen integralni projekt

digitalizacije Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera², koji je rezultirao trima digitalnim proizvodima:

□ mrežnom stranicom Zbirke mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera, realiziranom u sklopu projekta *Donacije gradu Zagrebu online* Muzejskoga dokumentacijskog centra (2008.)³,

□ multimedijским kioskom u stalnom postavu Zbirke u Muzeju grada Zagreba, na kojemu posjetitelji mogu birati automate, slušati ih i pročitati priče o automatima i Ivanu Gerersdorferu (2010.),

□ nosačem zvuka *Glazba iz kutije: izbor iz repertoara mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera* (2010.) - prvom kompaktnom pločom u Hrvatskoj posvećenoj mehaničkoj glazbi koja donosi reprezentativni presjek kroz glazbeni repertoar Zbirke, s posebnim naglaskom na isječak iz hrvatske zvučne baštine (tradijska glazba, djela Ivana pl. Zajca, Ferde Livadića, Pavla Štoosa i Josipa Runjanina).

Hommage tehnologiji

Spomenuti nosač zvuka samo je još jedna priča o usponu i zalasku tehnologije te o remidijalizaciji kao kontinuiranom procesu tranzicije iz starih u nove medije kako bi se sačuvala poruke tih medija. Reprodukcijski zvuk oduvijek je stvar tehnologije. U zvučnoj baštini i kolektivnoj memoriji preživjelo je i preživjet će ono što je zabilježeno tehnologijom i što je potom preneseno u sukcesivno novu tehnologiju.

U mehaničkim glazbenim automatima zapisana je povijest predmeta iz koje možemo učiti o neizvjesnoj, problematičnoj budućnosti tehnologija, o povijesti sjajnih izuma koji su stalno mijenjali ljudske živote, a opet zadržavali začuđujući kontinuitet ideja, koncepata i oblika. Glazbeni automati jedna su od karika u evolucijskom lancu medijskih tehnologija i kulturnih tehnologija koje, kreirajući kulturnu ponudu, oblikuju kulturu življenja. Generirali su nove kodove pristupačnosti, prezentacije i percepcije glazbene umjetnosti, stvarali novu publiku, novi ukus i estetiku.

Dakako, nijedna tehnologija nije neutralna ni nevina. Ako ni zbog čega drugoga, onda zbog tehnološkog rascjepa što ga stvara između onih koji je imaju i onih koji njome ne raspolazu.

Međutim, teško je vjerovati da postoji tehnologija nevini-ja od tehnologije automatizacije glazbe, jer:

- kao prvo, ljudima je donosila samo radost,
 - kao drugo, nije mogla reproducirati ljudski glas, a znamo kakve sve loše vibracije taj najsavršeniji instrument može proizvesti,
 - i treće, s glazbom se nije dogodilo ništa loše, naprotiv, samo dobro.
- Glazba, kao uostalom ni likovna umjetnost, nije izgubila auru u vremenu mehaničke reprodukcije, kako je 1935. pesimistično prognozirao njemački sociolog i filozof Walter Benjamin.⁴ Danas se svi teoretičari medija slažu da je bio u krivu.⁵ Nije riječ o gubitku aure, već o neizbježnom rekreiranju aure kao posljedici komunikacije i umnožavanja, bez obzira na primijenjenu tehnologiju.

Automati su promijenili poredak stvari demokratizirajući pristup glazbi koja je u mnoštvu inačica i kopija mogla slobodno cirkulirati unutar društva. Dakle, nipošto nije riječ o gubitku aure, već o novom životu glazbe i autora te o rađanju nove publike.

Mehanički glazbeni automati teško se mogu smjestiti u zadane okvire pojedinih akademskih disciplina. To je supspecijalističko područje koje ne pripada ni povijesti umjetnosti ni povijesti. Svaka od tih disciplina nužno bi suzila potencijalne interpretativne mogućnosti automata. Proučavanje fenomena mehaničke glazbe ponajprije bi pripadalo povijesti tehnologije i fine mehanike, preciznije, onom uskom području interdisciplinarnog presjeka povijesti tehnologije i povijesti glazbe.

Dakako, vanjsko oblikovanje automata odgovara stilskim odrednicama pojedinih epoha, uostalom oni su morali biti i estetski privlačni. Međutim, manje je važno je li kućište automata lakirano i oslikano cvijećem i leptirima. Važno je znati što automat svira, dakle repertoar, jer je to bitno za njegovu dataciju, ali pitanje svih pitanja glasi: zašto automat tako svira? Biti u stanju odgovoriti na to pitanje znači:

- poznavati i razumjeti tehnologiju transkodiranja notnih zapisa u diskretizirane, možemo reći binarne zvučne zapise, dakle u binarni glazbeni program,
- razumjeti tehnologiju čitanja tog programa,
- razumjeti vezu između akustike, dakle vanjskih zvučnih jedinica, tako programirane glazbe i izvora energije koji joj vezi daje život.

Pri proučavanju civilizacijskog dostignuća mora se znati i to što je prethodilo pojedinom tehničkom rješenju, s kojeg je područja idejno rješenje preuzeto i modificirano te kako je dalje evoluiralo. Mehanički automati nisu povezani samo sa satnim mehanizmima, već, primjerice, i sa tkalačkim strojevima i programiranjem uzoraka tkanja.

Osim toga, mehaničke glazbene automate treba promatrati i kao preteče multimedije. Kao što današnji digitalni multimediji integriraju različite medije i prenose poruke u različitim perceptivnim modalitetima, tako su i automati integrirali zvukove različitih instrumenata te omogućivali akustičke, vizualne i taktilne doživljaje. Te lijepo oblikovane "kutije" bile su "kućna baza podataka u komadu namještaja", omogućivali su putovanje kroz svijet glazbe u naslonjaču. Umjesto odlaskom na koncert, glazba se mogla slušati kod kuće - na zahtjev i prema potrebi.

Oni su i virtualni objekti, ako pod virtualnim podrazumijevamo informatičku definiciju onoga što se čini da jest, da postoji, a zapravo nije i ne postoji. Tako je orkestrion virtualni orkestar, a *phonola* virtualni pijanist. I tako su gotovo svi glazbeni instrumenti bili automatizirani, tj. virtualizirani. Od trenutka kad se glazba mogla programirati, a glazbeni program promijeniti, automati su definitivno počeli pripremati teren za računala.

4 Benjamin, Walter. *The Work of Art in the Age of Mechanical Reproduction* (1935). *Continental Aesthetics: Romanticism to Postmodernism: an Anthology*, edited by Richard Kearney and David M. Rasmussen. Malden MA; Oxford, UK: Blackwell Publishers, 2001., str. 166-181.

5 Vidjeti Mapping Benjamin, *The Work of Art in the Digital Age*, edited by Hans Ulrich Gumbrecht and Michael Marrinan. Stanford, CA: Stanford University Press, 2003.

Sve je to Gerersdorfer znao, ali i mnogo više od toga. Gledajući iz osobnoga, inženjerskog rakursa, on nije bio samo kustos svoje zbirke (sebe je nazivao muzejskim radnikom iako nikada nije bio zaposlen u muzeju), bio je pravi *hardveraš* i *softveraš* mehaničkih glazbenih automata, kako bi sam znao reći, "nešto između urara i klavir-majstora"⁶ - sve je znao popraviti, ugoditi i još k tomu prepoznati u kojem kodu automat svira. I to ne samo za jedan tip automata, već za sve tipove koje je tako znalački prikupio da je pokrio cijeli stoljetni niz različitih tehničkih modela automata, kao i stotine nosača zvuka - perforiranih ploča i vrpce.

Bit će najbolje da na kraju prenesemo Gerersdorferove riječi koje imaju veću evidencijsku vrijednost od svega što bi se još moglo reći:⁷

Vi'te, ja sakupljam samo unikate. Mene ne interesira bilo kaj, niti me zanima kaj danas sve to vredi. Baš me briga, ne sakupljam ih rad novca. [...] Moj se posel sastoji od nekoliko faza. Prvo: mora se automat pronaći. Onda se morate nagoditi s vlasnikom. Posle ga trebate dopremiti doma. I, na koncu, treba od te starudije opet napraviti muzičku kutiju. Nemojte ni pitati kaj je teže. [...] Lako je onom tko ima slike. Dojde pred sliku, otpuhne prašinu i - gotovo. A ja moram stalno nekaj popravljati. [...] Zna-te da sam moral postat i stolar i mehaničar i graditelj orgulja. Sve sam sâm delal. A kaj mislite, kol'ko tu ima posla? Od par komada železa, malo žice i drveta treba napraviti automat! I kad se posel dogotovi, još morate delati. Stalno moram pribijati čavliće, pregledavati, čuvati...

I, zaključno, u muzejskom svijetu, u desetljeću koje je upravo za nama, raste svijest i potreba za očuvanjem i nematerijalne baštine, a ne samo predmetnih, materijalnih svjedočanstava prošlosti. Godine 2003. UNESCO donosi Povelju o zaštiti nematerijalne baštine.⁸ Hrvatsko Ministarstvo kulture formira i stalno dopunjuje listu zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara.⁹ Mehanički glazbeni automati definitivno su spoj materijalnoga i nematerijalnoga - tehnologije, glazbe i znanja koja su u njih ugrađena. Stoga je i ovaj nosač zvuka s melodijama starih automata prilog očuvanju hrvatske nematerijalne baštine. A da je Gerersdorfer mogao poživjeti do danas, njegovo bi se umijeće restauriranja automata i njegovo, na našim prostorima unikatno znanje o povijesti i tehnologiji mehanizacije glazbe zasigurno našlo na listi zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara.

Priljeno: 15. veljače 2011.

6 Šipek, Jasna: *Romantika iz automata*. Vjesnik, 2. listopada 1988., str. 8.

7 Citat preuzet iz intervjua, jedinoga, koliko nam je poznato, što ga je Gerersdorfer 1972. dao novinaru Starta Mladenu Pleši (Pleše, Mladen. *Juke-boxi su svirali i Napoleonu*). Start, 98, 25. listopada 1972., str. 52-53., 60.

8 UNESCO. Convention for the Safeguarding of the Intangible Cultural Heritage, 2003. [citirano 7. ožujka 2011.]. Dostupno na: <http://unesdoc.unesco.org/images/0013/001325/132540e.pdf>

9 Lista zaštićenih nematerijalnih kulturnih dobara. [citirano 7. ožujka 2011.]. Dostupno na: <http://www.min-kulture.hr/default.aspx?id=3650>

THE PUBLICATION OF *THE MUSIC FROM A BOX RECORD: A SELECTION FROM THE REPERTOIRE OF MECHANICAL MUSICAL AUTOMATA OF IVAN GERERSDORFER*

The record *Music from a Box: A selection from the repertoire of the mechanical musical automata of Ivan Gerersdorfer* was presented in Zagreb City Museum. The record contains 34 melodies played by the mechanical musical automata from the Ivan Gerersdorfer Collection. It comes complete with a bilingual booklet that gives a review of the history of the development of mechanically produced music as well as the story of Ivan Gerersdorfer and his collection. It also concludes the integral project for the digitalisation of the collection of musical automata, which has resulted in three digital products:

1. the Web site of the Collection of Mechanical Musical Automata of Ivan Gerersdorfer, produced within the context of the online project of Donations to the City of Zagreb of the Museum Documentation Centre (2008);
2. a multimedia kiosk in the permanent display of the Collection in Zagreb City Museum, at which visitors can select an automaton, listen to it and read the stories of the automata and Ivan Gerersdorfer (2010);
3. the *Music from a Box record: a selection from the repertoire of the mechanical music automata of Ivan Gerersdorfer* (2010) – the first CD in Croatia dedicated to mechanical music, giving a representative cross section of the musical repertoire of the Collection, with a special emphasis on a selection from the Croatian sound heritage (traditional music, works of Ivan pl. Zajc, Ferdo Livadić, Pavel Štoos and Josip Runjanin).

In the museum world, in the decade just behind us, there has been a growing awareness of the need to preserve the intangible heritage, not just objective, material testimonies to the past. In 2003, UNESCO adopted its Charter on the Preservation of the Intangible Heritage.

The Croatian Ministry of Culture is forming and constantly updating a list of protected intangible cultural properties. The mechanical musical automaton is certainly a combination of the material and the intangible – technology, the music and the knowledge incorporated in them. Hence this record with melodies from old automata is a contribution to the preservation of the Croatian intangible heritage. Were Gerersdorfer still alive, his skill in the restoration of automata and his (in this area) unique knowledge of the history and technology of the mechanisation of music would also certainly be upon the list of protected intangible cultural properties.